

שיעור מיוחד לילדים הסדר (א)
ארבע קושיות חמ"ל שאבות

Five Questions About...

"The Four Questions"...

or is it "The Three Questions"?

(1) "מה נשתנה" נוסחו של רמב"ם

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות,

שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים,

שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה והלילה הזה כלו מצה,

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרורים,

שבכל הלילות אנו אוכלים בין יושבין בין מסבין והלילה הזה כלנו מסבין...

(2) מחזור ויטרי הלכות פסח (עמ' 254-310) סימן צז

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות.

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרוור.

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים.

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין: ולועז:

(3) "רבן גמליאל אומר" נוסחו של רמב"ם

רבן גמליאל אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו: פסח, מצה, ומרורים.

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים, על שם מה? על שם שפסח המקום על בתי

אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתם זבח פסח הוא ליי, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו

הציל, ויקד העם וישתחוו

מצה זו שאנחנו אוכלין, על שם מה? על שם שלא הספיק בצקן שלאבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם

מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא

חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם

מרורים אלו שאנחנו אוכלין, על שם מה? על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר:

וימררו את חייכם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה, את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך

Questions:

- 1) Why is the "questions" section in the Mishnah, which comes at the beginning of Magid, immediately followed by Rabban Gamliel's declaration which comes near the end of Magid?
- 2) What is the rationale for each order:
 - a. dipping, Matza, Maror, leaning (Rambam) or
 - b. Matza, Maror, dipping, leaning (Vitri)?
- 3) Why do we pour the second cup just before inviting the child to ask these questions?
- 4) What does "Mah" mean – "Why"? "How"? or...something else?
- 5) How does any child know about these odd acts – some of them (like the second dipping) haven't happened yet

(4) משנה נוסח הדפוס פסחים י"ד:

מִזְגוּ לוֹ כּוֹס שְׁנִי, וְכֹאן הֲבֵן שׁוֹאֵל אָבִיו, וְאִם
אֵין דַּעַת בְּבֹן, אָבִיו מִלְמָדוֹ,

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות,
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
הלילה הזה כולו מצה.

שְׁבַכְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת,
הַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר.

שְׁבַכְל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֶּשֶׂר צְלִי,
שְׁלוֹק, וּמִבְשָׁל, הַלֵּילָה הַזֶּה כֹּל צְלִי.
שְׁבַכְל הַלֵּילוֹת אָנוּ מְטַבְּלִין פֶּעַם אַחַת,
הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פֶעַמִּים.

וּלְפִי דַעַתוֹ שֶׁל בֶּן, אָבִיו מִלְמָדוֹ.

מִתְחִיל בְּגִנּוּת וּמַסִּים בְּשִׁבְתָּ, וְדוֹרֵשׁ מֵאֲרָמֵי אוֹבֵד
אָבִי, עַד שֵׁיגְמֹר כֹּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה.

(5) משנה כתב יד קאופמן פסחים י"ד:

מִזְגוּ לוֹ כּוֹס שְׁנִי, וְכֹן הֲבֵן שׁוֹאֵל.
אִם אֵין דַּעַת בְּבֹן, אָבִיו מִלְמָדוֹ:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות
שבכל הלילות אנו מטבילים פעם
אחת, הלילה הזה שתי פעמים;

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
הלילה הזה כולו מצה;

שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי
שלוק ומבשול, הלילה הזה כולו צלי.

לְפִי דַעַתוֹ שֶׁל בֶּן אָבִיו מִלְמָדוֹ.

מִתְחִיל בְּגִנּוּת וּמַסִּים בְּשִׁבְתָּ, וְדוֹרֵשׁ מֵאֲרָמֵי אוֹבֵד
אָבִי, עַד שֶׁהוּא גוֹמֵר כֹּל הַפְּרָשָׁה.

(6) פסחים י"ה – נוסח הדפוס

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיא אוֹמֵר,
כֹּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּפֶסַח
לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן
פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹר.

פֶּסַח, עַל שֵׁם שְׁפֶסֶח הַמְּקוֹם
עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

מִצָּה, עַל שֵׁם שְׁנֵגָלוֹ
אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

מְרוֹר, עַל שֵׁם שְׁמֵרְרוֹ הַמְּצָרִים
אֶת חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

(7) משנה כתב יד קאופמן פסחים י"ה:

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
כֹּל שְׁלֹא אָמַר שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּפֶסַח
לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ:

פֶּסַח, מִצָּה וּמְרוֹרִים.

פֶּסַח, עַל שֵׁם שְׁפֶסֶח הַמְּקוֹם
עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

מְרוֹרִים, עַל שֵׁם שְׁמֵרְרוֹ הַמְּצָרִים אֶת
חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

מִצָּה, עַל שֵׁם שְׁנֵגָלוֹ.

(8) פסחים קטז.

אָמַר לִיהֵ רַב נַחֲמָן לְדָרוּ עַבְדֵיהֶ: עַבְדָּא דַּמְפִּיק לִיה מְרִיה לְחִירוֹת, וְיַהִיב לִיה כֶּסֶפָא וְדִהְבָּא, מַאי בְּעֵי
לְמִימַר לִיה? אָמַר לִיה: בְּעֵי לְאוּדוּיִי וְלִשְׁבוּחֵי. אָמַר לִיה: פְּטַרְתָּן מְלוּמַר "מַה נִּשְׁתַּנָּה". פֶּתַח וְאָמַר: "עַבְדִּים
הֵיינו".

Rav Nahman said to his servant, Daru: With regard to a slave who is freed by his master, who gives him gold and silver, what should the slave say to him? Daru said to him: He must thank and praise his master. He said to him: If so, you have exempted us from reciting the questions of: Why is this night different, as you have stated the essence of the seder night. Rav Nahman immediately began to recite: We were slaves.

(9) פסחים קט"ו:

לְמַה עוֹקְרִין אֶת הַשּׁוֹלְחָן? אָמַר רַבִּי דְבִי רַבִּי יְנָאִי: כְּדִי שְׁיַפְּירוּ תִינוּקוֹת וְיִשְׂאֲלוּ. אַבְיֵי הוּהוּ יְתִיב קַמֵּיה דְּרַבְּהּ,
חָזָא דְקָא מְדַלִּי תַכָּא מְקַמֵּיה, אָמַר לְהוּ: עַדִּין לָא קָא אֶכְלִינוּ, אֶתוּ קָא מְעַקְרֵי תַכָּא מִקַּמֵּן! אָמַר לִיה
רַבָּה: פְּטַרְתָּן מְלוּמַר "מַה נִּשְׁתַּנָּה".

Why does one remove the table? The school of Rabbi Yannai say: So that the children will notice that something is unusual and they will ask: Why is this night different from all other nights? The Gemara relates: Abaye was sitting before Rabba when he was still a child. He saw that they were removing the table from before him, and he said to those removing it: We have not yet eaten, and you are taking the table away from us? Rabba said to him: You have exempted us from reciting the questions of: Why is this night different [ma nishtana], as you have already asked what is special about the seder night.

¹ ע"פ כתי"י פרמה

(10) תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד הלכה ח

כיצד סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבין על ספסלים ועל גבי קתדראות עד שיתכנסו נתכנסו כולן נתנו להם לידיים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת מזגו להם את הכוס כל אחד ואחד מברך לעצמו הביאו לפניהם פרפראות כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ונתנו להם לידיים אף על פי שנטל ידו אחת נוטל שתי ידיו מזגו להם את הכוס אף על פי שברך על הראשון מברך על השני הביאו לפניהם פרפראות אף על פי שברך על הראשונה מברך על השניה ואחד מברך לכולן הבא אחר שלש פרפראות אין לו רשות ליכנס

What is the protocol of a feast? Guests enter (an anteroom) and sit on benches and in chairs until they all enter; when they have all entered, they bring them (water) for the hands; each one washes one hand; they pour them a cup (of wine); each person makes his own blessing; they then bring them hors d'oeuvres, each person makes his own blessing. They then go up (into the main dining area) and recline, they bring them (water) for the hands, even though each washed one hand, he washes both hands. They pour them a (second) cup; even though he made the blessing on the first one, he makes a blessing on the second one...

(11) משנת ערבי פסחים המקורי - משוחזר ע"י י. תבורי

(א) **מְזַגּוּ לוֹ כּוֹס רֵאשׁוֹן**, בֵּית שְׁמֵי אוֹמְרִים: **מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם**, וְאַחַר כֵּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן; וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן, וְאַחַר כֵּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם.

(ב) **הַבִּיאוּ לְפָנָיו, מְטַבֵּל בְּחֶזֶק עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְפִרְפֹּרֶת הַפֶּת.**

(ג) **הַבִּיאוּ לְפָנָיו מִצָּה וְחֶזֶק וְחֶרֶסֶת**, אִף עַל פִּי שְׁאִין חֶרֶסֶת מִצָּה. רַבִּי לְעִזְרָא בְּרַבִּי צְדוּק אוֹמֵר: מִצָּה. וּבִמְקוֹדֶשׁ **מְבִיאים לְפָנָיו גּוֹפּוֹ שֶׁלֶפְסַח.**

(ד) **מְזַגּוּ לוֹ כּוֹס שֵׁנִי**, וְכֵן הֵבִין שׁוֹאֵל. אִם אֵין דַּעַת בְּבֹן, אֲבִיו מְלַמְדוֹ: "מָה נִשְׁתַּנָּה ... לְפִי דַעַתוֹ שֶׁלִּבֵּן אֲבִיו מְלַמְדוֹ.

מִתְחִיל בְּגִנוּת וּמְסִים בְּשֶׁבַח, וְדוֹרֵשׁ מֵאַרְמֵי אָבִי עַד שֶׁהוּא

גּוֹמֵר כָּל הַפְּרָשָׁה. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: ... לְפִיכָּךְ אֲנִי חֲזִיבִים ... בְּרוּךְ אַתָּה יי, גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.

(ה) **מְזַגּוּ לוֹ כּוֹס שְׁלִישִׁי, מְבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ.**

(ו) **רַבִּיעִי, גּוֹמֵר אֶת הַהֵלֶל, וְאוֹמֵר עָלָיו בְּרַכַּת הַשִּׁיר.**

בֵּין הַכּוֹסוֹת הָאֵלּוּ, אִם רָצָה לְשִׁתּוֹת, יִשְׁתֶּה. בֵּין הַשְּׁלִישִׁי לְרַבִּיעִי, לֹא יִשְׁתֶּה.